

1971 OKT
244

Könyvtárhasználók — könyvvásárlók

Éppen a könyvkereskedelmi piackutatások bizonyították, hogy a könyvesbolt — kevés esettől eltekintve — nem a könyvtárak „vevőit” elcsábító konkurrens cég, s hogy a *bolti törzsvevők és a könyvtári törzstagok nagyobb részt azonos személyek*. Minket, könyvtárosokat, talán túlságosan is megnyugtat ez a tény; annyira, hogy hajlamosak vagyunk olvasóinkat pusztán csak könyvtártag minőségükben figyelembe venni, s elfeledkezünk a könyvet vásárló, a saját könyvtárral rendelkező olvasóról. Közben reprezentatív, Szabó Ervin könyvtárfiók nagyságú szabadpolcos könyvtárházak nyílnak, ahová az újdonságok hamarabb érkeznek el, mint a könyvtárakba, s amelyeknek kirakata csillogóbb, mint a sok esetben éppen fakó üzlethelyiségekben jobb sorsukra váró könyvtáraké. Így aztán a megnyugvás jegyében elfeledkezünk az egészséges versenyről, de *elfeledkezünk szövetséges mivoltunkról* is. Most erről az utóbbiról lesz szó.

A könyv-olvasmányoknak csak kisebb része származik könyvtárakból, s ez az arány a könyvtár szerepének növekedésével sem fog egyenes arányban növekedni. A tanulók és az egyetemisták mellett a könyvtárhasználatban és az olvasásban élen álló értelmiségi olvasók könyv-olvasmányainak például csak *egyötöde könyvtári könyv*, s ez az arány a könyvtárhasználó értelmiségieknél sem éri el az 50%-ot. Amikor olvasóinkat, igényeiket meg akarjuk ismerni, *meg kell ismernünk nem könyvtári eredetű olvasmányainkat*, s a könyvtáron kívüli egyéb olvasmányközvetítőkkal, elsősorban a könyvesbolttal kapcsolatos magatartásukat is. A könyvtáros számára tehát nem lehet közömbös a könyvtárat használó olvasó vásárlói arculatának, vásárlói szokásainak megismerése. A könyvtárosok már felfigyeltek arra — érdekesebb lenne alaposabban is megvizsgálni egyszer —, hogy a könyvtárból és a könyvesboltból származó olvasmányok sok esetben *egymást kiegészítő „színek”*. Könyvtári olvasmányai alapján sokszor csak az olvasó torzója állhat előtűnik. Nem tipikus, de azért szép számban előforduló eset a könyvtárból könnyebb olvasmányokat kölcsönző, de „magasabb szinten” vásárló olvasóé. (Természetesen fennáll ennek fordítottja is.)

Hogyan értesülnek a könyvekről a vásárlók?

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesületének piackutató csoportja megbízott, hogy 1200 könyvesbolti vásárlótól megkérdezzük, honnan szerzik a könyvekkel kapcsolatos információikat. A kérdezetteknek fele könyvtári tag volt, s így most módunkban áll, hogy — a „Hogyan értesülünk a könyvekről?” című, megjelenés alatt álló kutatási jelentés néhány adatát, megállapítását felidézve — a több mint *félezer olvasót kettős minőségükben* megismerjük. Mielőtt azonban ebbe belefognánk, nézzük meg, hogy a könyvvásárlás nézőpontjából vajon feltűnik-e a horizonton a könyvtár mint a megvásárolt könyv „előzménye”?

A megkérdezett vásárlók közül minden ötödik (a könyvtárhasználó vásárlók 45%-a) jelölte meg a könyvtárat mint a könyvvel kapcsolatos *információs források egyikét*. Az esetek 14%-ában a könyvtárban meglátott, olvasott vagy a könyvtárból kölcsönzött könyv, 13%-ában pedig a könyvtáros a tájékozódás forrása alkalmanként vagy rendszeresen. (Összehasonlítául: a leggyakrabban említett információs forrást, a kirakatot, a kérdezettek 80%-a említette, az eladót 53, a napilapokat 23, a könyvbizományost 12%-a jelölte meg a 26 féle információs forrás közül.) A vizsgálat egyértelműen bizonyította, hogy egy-egy vásárlást nem egy információ, hanem információlánc, információötvözet előzi meg. Ezeknek az információötvözeteknek vannak a vásárló számára jobban és kevésbé felismerhető, tudatosuló elemei. A jobban felismerhető közé tartozik például a kirakat, a boltban levő könyvek — mint sok esetben az információlánc végpontjai —, az utóbbiak, a kevésbé tudatosuló közé pedig a tömegkommunikációs eszközök könyvvel kapcsolatos információi mellett a könyvtár is. Mindezek alapján a könyvtár „könyves” információforrás szerepe viszonylag jelentékenynek ítéltető meg.

Mind a könyvtáros, mind a könyvtárból kölcsönzött könyv a tanulóknál és az egyetemi hallgatóknál szerepel az átlagosnál gyakrabban az értesülés forrásaként. A munkások és nyugdíjasok körében a könyvtáros, az értelmiségiek és az alkalmazottak körében a könyvtári könyv a gyakrabban szereplő könyvtári eredetű értesülési forrás.

Mennyire tájékozott vásárlók a könyvtári tagok?

A vizsgálat adatai szerint a *többféle forrásból tájékozódók több könyvet vásárolnak*. A *könyvtárhasználók többsége ezek közé tartozik*. A nagyobb különbség a könyvtárhasználók és a könyvtárat mellőzők között azonban nem a vásárlás menynységében, hanem az igénybe vett tájékozódási források számában van. A kérdezett vásárlók a felsorolt 26 közül átlagosan 7 fajta forrást jelöltek meg; a könyvtárhasználók 7,8-at, a nem használók 6-ot. Vajon nemcsak a könyvtári eredetű információs források említése tette ki ezt a többletet? Nem, hiszen mint jeleztük, a könyvtárhasználóknak csak kisebb része (45%) említett könyvtári eredetű információs forrást. A közművelődési és a szakkönyvtárak használói a könyvtáron s a könyvtári könyveken kívül a következő értesülési forrásokat említették az átlagnál nagyobb arányban:

Értesülési forrás	Közművelődési könyvtárakat	Szakkönyvtárakat	Könyvtári tagok és nem tagok összesen (%)
	használók (%)		
Könyvek a boltban	68	73	60
Ismerősök	53	59	46
Könyvvilág	50	62	44
Munkatársak	40	49	36
A rádió Új könyvek című műsora	46	39	30
Irodalmi hivatkozások	22	29	21
Bibliográfiák	16	21	11
Tanárok	20	22	10

Az átlagnál nagyobb arányban igénybevett források között tehát olyan, egészen különböző jellegű tájékozódási források szerepelnek, mint az ismerősök és a bibliográfiák vagy a boltban levő könyvek és az irodalmi hivatkozások. A könyvtárhasználóknak többezt mond a *Könyvvilág* is, mint az átlagvásárlóknak, s a könyvtári szabadpolcokhoz hozzászólt könyvtárhasználók otthonosabban mozognak a könyvesbolti szabadpolcok előtt. Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy a könyvtári szabadpolc használata és a boltban való aktívabb böngészés között egyszerű okozati összefüggés van, hisz mindkét tevékenység magasabb szintű gyakorlásának végső soron azonosak az okai. Erre mutat az a tény is, hogy a könyvtári szabadpolcok között az átlagos műveltségű könyvtártagokhoz képest magukat kevésbé feltaláló munkásolvasók számára a boltban levő könyvek sem jelentik az értesülés olyan arányban igénybevett forrását, mint ez az értelmiségiek és alkalmazottak körében tapasztalható.

Összegezve: a könyvtárhasználó és a könyvtárat mellőző vásárlók tájékozódási szokásainak összevetésekor világosan kitűnik, hogy *a könyvtárhasználók az átlagvásárlókhöz képest sokoldalúbban és tudatosabban tájékozódnak a könyvekről*.

Amikor azt vizsgáltuk, hogy a vásárlók milyen gyakran veszik igénybe az egyes értesülési forrásokat, kiderült, hogy az ezeket rendszeresen használó vásárlók már jóval kevesebben vannak. Ugyanúgy, mint a könyvtárba, a könyvesboltba belépő olvasók nagy része szintén a véletlenre bízta magát, és házikönyvtárunk „állományalakító” elve is az esetek jelentékeny hányadában véletlen. Olvasóink nagy része tehát még nem tud „kulturáltan” vásárolni. „Áruismeretük” is csekély, s mint saját könyvtárunk könyvtárosai is a „minimum-vizsga” előtt állanak. Leginkább azok a vásárlók szorulnának segítségre, akik még csak „alig-olvasók”. Sok olyan „olvasást pártoló” munkás vagy parasztember van, aki gyermekei számára vesz könyveket. Olyan eset is előfordult, hogy a könyvtárostól kértek „állománygyarapítási” tanácsot.

Adjon a könyvtár is könyvvásárlási tanácsot!

Ki adjon tanácsot a „könyves”, illetve a könyvvel még csak „most barátkozó” vásárlóknak? Kézenfekvő, hogy a könyvesbolti eladó is. Nem feledkezhetünk meg azonban arról, hogy a könyvkereskedelem, mivel a kultúra terjesztése mellett a rábízott könyv-áru minél nagyobb számban való eladása szintén feladata, egyelőre csak korlátozott mértékben töltheti be a könyvtermés kritikusanak tevékenységét. Márpedig az ilyen tanácsadás többek között *kritikusi tevékenység is*. A könyvtár — mint a könyvesboltok kínálatából kritikusan válogató kultúraközvetítő intézmény — már inkább vállalhatná ezt a feladatot.

Az ilyen könyvvásárlási, könyvtáralakítási tanácsadás kitűnő alkalom lehet a könyvtáros számára, hogy alaposabban megismerhesse az olvasói „háterszágot”. A Balatonalmádi Járási Könyvtárhoz hasonlóan, ahol már megvalósult, néhány más könyvtárban is kísérletképpen be lehetne vezetni ilyen *tanácsadó szolgálatot*, amelyre egy-egy ügyesen megfogalmazott felirat hívhatná fel a figyelmet. Ez a szolgáltatás, úgy érzem, valóságos, de még nem kellőképpen tudatosult igényeket elégítene ki.

A tanácsadó szolgálat esetleges általánosabb bevezetése előtt természetesen jó néhány kérdést kellene tisztázni a házikönyvtárak megfelelő kialakításával kapcsolatban, méghozzá együtt a könyvszakmával. (Például a magán használatú könyvgyűjtemény és a közkönyvtár eltérő funkcióit.) Szükség lenne a tanácsadó könyvtárosok megfelelő kiképzésére is.

Az ilyenfajta segítségnyújtást természetesen más formákkal is ki kellene egészíteni. Reméljük, a közeli jövőben megvalósul a tanulóifjúság bevezetése a könyvtárhasználati és könyvesbolthasználati alapismeretekbe. A felnőttekről sem szabadna megfeledkezni: szükség lenne olyan kalauzra, amely a könyvvel való kapcsolat különféle formáit felölelve egyszerre nyújtana segítséget a közkönyvtárak használatához és a saját könyvtár kialakításához. Megvalósítása a könyvtárügy és a könyvszakma közös feladata.

Kamarás István